

Participace českých rozvojových NNO na rozvojové spolupráci EU

MONIKA MEISLOVÁ*

Abstract: The Participation of Czech NGOs in EU Development Cooperation

On 1st May 2004 the Czech Republic became part of the EU development cooperation system. The Czech Republic pledged to adopt and apply EC primary legislation in the field of development cooperation as of the date of its entry, without exceptions or transitional periods. The country also adopted EC secondary legislation that regulates the financing and provision of development cooperation. The article analyses the possibilities of Czech non-governmental development organizations' (NGDOs) participation in EU development cooperation. It explores the two main forms of participation: the formulation and the implementation of EU development cooperation.

Keywords: Czech Republic, European Union, development, non-governmental organizations, foreign development cooperation, theory of multi-level governance

1. Úvod

Vstupem do Evropské unie (EU) se Česká republika (ČR) zapojila do systému poskytování rozvojové spolupráce EU a získala rovnoprávnou spoluúčasť na rozhodovacích procesech v institucích zabývajících se touto oblastí. Rozvojová spolupráce se řadí mezi komunitární politiky a vedle obchodních a ekonomických vztahů představuje třetí nejdůležitější aktivitu EU směřovanou do zahraničí (European Commission 2003: 14). Evropská unie coby celek poskytuje více než polovinu celosvětové zahraniční rozvojové spolupráce (ZRS); v roce 2008 se jednalo o podíl 60%. Vstup do EU přinesl české ZRS a jejím aktérům řadu kvalitativních i kvantitativních změn. ČR se zavázala přijmout a dodržovat primární legislativu Evropského společenství (ES) v této oblasti okamžikem vstupu, bez výjimek a přechodných období. K 1. květnu 2004 převzala ČR také sekundární legislativu evropské rozvojové spolupráce upravující pravidla jejího poskytování a financování.

Jedním z klíčových aktérů ZRS jsou nevládní neziskové organizace (NNO). Ve světě začaly hrát rozvojové NNO důležitou roli přibližně v polovině 80. let 20. století v souvislosti s deziluzí z neschopnosti vlád zajistit účinné poskytování rozvojové spolupráce (Lewis 2002: 373). V ČR NNO na poli rozvojové spolupráce aktivně působí přibližně od poloviny 90. let. V současné době má neziskový sektor v systému české rozvojové spolupráce neza-

---

* Autorka je studentkou doktorského studijního programu na Katedře politologie a evropských studií na FF UP (Křížkovského 12, Olomouc 770 80); e-mail: monika.meislova@email.cz.

stupitelné místo: v roce 2007 činil podíl rozvojových projektů NNO 24% z celkového počtu realizovaných projektů (Člověk v tísni 2007). Jejich aktivity jsou velmi různorodé a sahají od samotné realizace rozvojových projektů přes organizaci osvětových a manifestačních akcí a kampaní na podporu zvyšování povědomí veřejnosti o rozvojové problematice až po formování systému české ZRS.

Článek si klade za cíl zodpovědět následující výzkumnou otázku: jaké možnosti participace na rozvojové spolupráci EU se otevřely českým rozvojovým NNO po vstupu země do EU? Studie se opírá o teorii víceúrovňového vládnutí (*multi-level governance*) umožňující analýzu politických procesů na několika úrovních. Tento teoretický přístup, který patří v současnosti k nejdynamičtěji se rozvíjejícím paradigmatům evropského integračního procesu, nabízí vhodný konceptuální nástroj ke studiu českých rozvojových NNO pohybujících se v nové nadnárodní struktuře politických příležitostí a hrozeb. Jedním z motivů pro výběr tématu je nízká úroveň zájmu o zkoumanou látku, a to jak z hlediska jeho prezentace v médiích a na veřejnosti, tak v rámci politologického výzkumu. Analýzy, které by se zabývaly mírou a způsobem, jakým členství ČR v EU ovlivňuje nevládní neziskový rozvojový sektor, zatím chybí.

2. Teoreticko-metodologický rámec

2.1 Vymezení základních konceptů

Výzkumná otázka operuje se třemi stěžejními koncepty, jimiž jsou zahraniční rozvojová spolupráce, nevládní neziskové organizace a participace. Ve všech případech existuje mnoho rozmanitých úhlů pohledu, východisek a interpretací, jak dané termíny a jejich elementy definovat, chápat a používat, a proto je nutné je na samém začátku blíže specifikovat.

Zahraníční rozvojová spolupráce

Zahraníční pomoc lze dle účelu rozdělit na dvě kategorie – rozvojovou a humanitární. Zatímco rozvojová spolupráce spočívá v dlouhodobém zlepšování ekonomicko-sociálních podmínek, humanitární pomoc reaguje bezprostředně na nepředvídatelné krizové situace, jakými jsou přírodní katastrofy, hladomory či válečné ozbrojené konflikty (Prášil 2004: 8). Tento článek se zabývá výhradně kategorií první. Dle oficiálních dokumentů Vlády ČR je ZRS, která tvoří nedílnou součást české zahraniční politiky, definována následovně: „v širším smyslu představuje ucelenou vládní politiku vůči partnerským rozvojovým a transformujícím se zemím. V užším smyslu ZRS představuje pomoc českého státu vyjádřenou transferem financí, materiálu, expertní či technické pomoci za účelem dlouhodobého udržitelného rozvoje partnerských zemí“ (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2004b).¹ Terminologie je v této oblasti stále neustálená; autorka preferuje v souladu s českým právním systémem výraz zahraniční rozvojová spolupráce, resp. rozvojová spolupráce, před termíny rozvojová pomoc, rozvojová asistence či rozvojová politika.

Z hlediska vztahu donora (dárce) a příjemce se ZRS dělí na bilaterální a multilaterální. Bilaterální (dvoustranná) spolupráce spočívá v tom, že donorská vláda poskytuje prostředky přímo vládě přijímací země bez účasti třetího zprostředkovatele. V případě multilaterální (mnohostranné, sdružené) spolupráce donor poskytuje pomoc prostřednictvím mezinárodních

vládních organizací a nadnárodních agentur (Dengbol-Martinussen a Engberg-Pedersen 2005: 64–65). V textu se na několika místech objevuje termín oficiální rozvojová pomoc (*Official Development Aid*). Takto se pro potřeby statistického výkaznictví OECD označuje pomoc, která je poskytována oficiálními agenturami, realizována s hlavním cílem podporovat ekonomický rozvoj a prosperitu rozvojových zemí a má povahu spolufinancování (zahrnuje složku grantu ve výši minimálně 25 %) (Dengbol-Martinussen a Engberg-Pedersen 2005: 56)

První český legislativní rámec pro poskytování ZRS byl ustanoven v roce 1995. 15. března 1995 schválila vláda usnesením č. 153/1995 Zásady pro poskytování zahraniční rozvojové pomoci, jejichž součástí byla i Koncepce zahraniční pomoci ČR na období let 1995–2000 (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky 1995). V roce 2001 si vláda nechala vypracovat studii, která měla za úkol objektivně zhodnotit dosavadní praxi poskytování ZRS. Tato dvanáctibodová Analýza a zhodnocení realizace zahraniční rozvojové pomoci za období let 1996–2000 byla vůbec první oficiální souhrnnou evaluací tohoto druhu (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky 2001a). V lednu 2002 vzala Vláda ČR na vědomí novou Koncepci zahraniční rozvojové pomoci ČR na období let 2002–2007, jež reflektovala reformu systému s ohledem na vstup ČR do EU (Ministerstvo zahraničních věcí České republiky 2001b). Její jádro tkvělo ve snaze o zkvalitnění české ZRS ve smyslu zvýšení její efektivity a systémovosti. Jakkoli lze v porovnání se Zásadami z roku 1995 hodnotit její obsah jako detailnější a věcnější, Koncepce nebyla naplněna.

Usnesením č. 908/2001 uložila vláda ČR zpracovat návrh předpokládaných závazků ČR v rozvojové oblasti po vstupu do EU. Výsledkem byl materiál předložený ministrem zahraničních věcí s názvem Přehled předpokládaných nároků a povinností České republiky v oblasti zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu do Evropské unie (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2004a). Předjímané dopady vstupu reflektoval i dokument Zásady rozvojové spolupráce po vstupu České republiky do Evropské unie přijatý 31. března 2004, v němž mj. stojí, že „Členství v EU přináší české zahraniční rozvojové spolupráci výzvu v podobě řady systémových a legislativních změn [...] ČR v souladu s principy EU a ochranou zájmů ČR provádí a poskytuje vlastní ZRS [...] ČR při realizaci ZRS zohledňuje své mezinárodní závazky, zejména rozvojovou legislativu EU“ (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2004b). V přístupových negociacích nepředstavovala rozvojová spolupráce – s výjimkou povinného příspěvku ČR do Evropského rozvojového fondu (ERF) – nijak klíčové téma.² V roce 2007 byla v souladu s usnesením vlády č. 1070/2007 zahájena rozsáhlá transformace české a ZRS s cílem sjednotit a zefektivnit celý systém. Proces transformace by měl být dokončen poté, co nabude účinnosti Zákon o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí, jehož cílem je zakotvit v českém právním řádu dosud neupravené základní pojmy, pravomoci a působnost jednotlivých subjektů ZRS.

Termín rozvojová spolupráce EU v sobě pojmově zahrnuje jak rozvojovou spolupráci ES, tak rozvojovou spolupráci členských států EU. Základní legislativní rámec pro rozvojovou spolupráci ES lze nalézt v Římské smlouvě o založení Evropského hospodářského společenství z roku 1957 v části IV (článcích 131–136) a v Protokolu č. IV Prováděcí dohoda o přidružení zámořských zemí a výsostných území ke Společenství (European Economic Community 1957). Daná ustanovení se zabývají asociací zámořských, svěřeneckých území a kolonií, avšak termín rozvojová spolupráce se tu neobjevuje (Ureta 2001: 54). Dohody o rozvojové spolupráci se uzavíraly na základě článku 238 Smlouvy o EHS nebo jako ob-

chodní dohody podle článku 113 nebo 235. Do primární legislativy byla tato oblast začleněna až Maastrichtskou smlouvou z roku 1993. Rozvojovou spolupráci definují články 177–181; jedná se o oblast smíšené kompetence ES a členských států, což znamená, že pravomoci EU v této oblasti nejsou exkluzivní a ZRS má pouze doplňkový charakter (Carbone 2004: 242; Matthews 2007: 504; Nello 2005: 442).

V Maastrichtské smlouvě byly poprvé vymezeny společné cíle pro unijní politiku spolupráce ve vztahu k rozvojovým zemím; zvláštní důraz se kladl na zvýšení koherence, koordinace a komplementarity rozvojových programů ES a členských států (Hadfield 2007: 46). V roce 2005 byl schválen klíčový koncepční dokument, *Evropský konsensus o rozvoji*, který stanovil společnou vizi a principy evropské ZRS (Nixson 2007: 329; Matthews 2007: 507). O dva roky později, v květnu 2007, přijala Evropská rada za účelem odstranění fragmentace rozvojové spolupráce Kodex komplementarity a dělby práce v rozvojové politice, podle něhož by se měli donoři doplňovat na třech úrovních: při aktivitách v přijímajících zemích, v geografickém směřování a v sektorovém zaměření pomoci (European Commission 2007a).

Zvláštní postavení v hierarchii vztahů zaujímá skupina zemí Afriky, Karibiku a Tichomoří (AKT). Jedná se povětšinou o bývalé kolonie členských států, které jsou následkem své minulosti s EU úzce propojeny. Vztahy s těmito zeměmi se řídí dohodou z Cotonou a vnitřními dohodami k právě probíhajícímu ERF (Bale 2008: 359; Nello 2005: 444). V současnosti však dochází k zásadní proměně vztahu EU a zemí AKT v souvislosti s vyjednáváním *Dohod o ekonomickém partnerství*. Členské státy, které prostřednictvím EU poskytují průměrně zhruba jednu pětinu své oficiální rozvojové pomoci, přispívají jednak do obecného rozpočtu ES a jednak do mimorozpočtového ERF. Část rozvojových projektů je financována rovněž prostřednictvím Evropské investiční banky, která rozvojovým zemím poskytuje zvýhodněné úvěry.

Nevládní neziskové organizace

NNO, které jsou jedním z aktérů rozvojové spolupráce, prošly za posledních 50 let mnohými změnami. V poválečných letech se orientovaly zejména na humanitární pomoc se snahou zmírnit chudobu v nově vzniklých rozvojových zemích. V 60. letech však začalo být zřejmé, že samotné přerozdělování zdrojů problém chudoby nevyřeší, a proto se zaměřily na místní lidský a technologický kapitál, který by pomohl dosáhnout trvale udržitelného rozvoje (Braubacher 2004: 4). V 70. a 80. letech, jež bývají nazývána jako dekáda NNO (Hearn 2007: 1095), se důraz přemístil na podporu NNO z rozvojových zemí a na partnerství s místní komunitou (Lewis a Kanji 2009: 33–34; Braubacher 2004: 4). Tento trend ostatně trvá dodnes.

Definice NNO se často odvíjí od toho, kdo se o jejich vymezení pokouší (Roth 2001: 44; Lewis a Kanji 2009: 8–12). Adil Najam identifikoval 49 výrazů, které bývají v literatuře používány pro označení nevládních neziskových organizací (Lewis 2002: 374). V ČR se často užívá strukturálně operacionální definice vyvinuté pro potřeby mezinárodního srovnávacího výzkumu. Jejimi autory jsou profesori a přední teoretici občanské společnosti, Lester Salamon a Helmut Anheier, kteří chápou nevládní neziskový sektor jako „soubor institucí, které existují vně státních struktur, avšak slouží v zásadě zájmům veřejným, nikoliv zájmům partikulárním, soukromým“ (Hyánek et al. 2005: 7). Za určující vlastnosti NNO považují institucionalizovanost (určitou institucionální strukturu), soukromost (institucionální oddělení od státní správy),

samosprávnost (schopnost kontroly vlastních činností), neziskovost (absenci přerozdělování zisků mezi vlastníky nebo vedení organizace) a dobrovolnost (možnost využití dobrovolníků a nepovinná participace) (Salomon a Anheier 1996: 2–3). Česká legislativa doposud pojem nevládní nezisková organizace jednoznačně nevyjasnila, což je problematické zvláště s ohledem na interpretaci obecných a specifických zákonů (Informační centrum neziskových organizací 2006: 1). Rada vlády pro nevládní neziskové organizace převzala Salomonovu a Anheierovu definici, která řadí mezi NNO občanská sdružení, nadace a nadační fondy, obecně prospěšné společnosti a církevní právnické osoby, jež se zaměřením své činnosti blíží více veřejně prospěšným aktivitám než samotné církvi.³ Pro potřeby článku přebírá toto definiční vymezení NNO i autorka, a to zejména proto, že „vyjadřuje to, jak je neziskový sektor vnímán značnou částí (ne)odborné veřejností“ (Hyánek et al. 2005: 7–8).⁴ Přívlastek rozvojový odkazuje na působení daného aktéra na poli rozvojové spolupráce.

Spíše než nevládní neziskové organizace (*Non-Governmental Organizations/NGOs*) se v EU používá označení organizace občanské společnosti (*Civil Society Organisations/CSOs*). NNO tvoří spolu s odbory, zaměstnavatelskými svazy a jinými zájmovými skupinami podmožinu organizací občanské společnosti (Stulík 2006: 10). Spoluprací s nevládními organizacemi se zabývá Maastrichtská smlouva, jejíž deklarace č. 23 akcentuje význam kooperace mezi evropskými institucemi a dobročinnými asociacemi a nadacemi (*charitable associations*) (European Union 1992). Ačkoli Amsterodamská smlouva v 9. odstavci Protokolu o aplikaci principů subsidiarity a proporcionality zdůraznila závazek Evropské komise zveřejňovat před návrhem legislativy konzultační dokumenty, pasáž o konkrétní úloze NNO a jejich konzultacích s unijními orgány v ní chybí (European Union 1997: 107). Dalšími mezníky v posílení NNO byly výsledky mezivládní konference v prosinci 2000, která schválila Smlouvu z Nice, včetně výzvy k dialogu s organizovanou občanskou společností, a konference Evropského hospodářského a sociálního výboru v listopadu 2001 o evropské veřejné správě (Econnect; BEZK 2006). V návaznosti na to zveřejnila Evropská komise dokument *Posilování partnerství mezi Komisí a NNO*, jenž se věnoval přehledu stávajících vztahů mezi Evropskou komisí a NNO a strategiím pro posílení jejich budoucí kooperace (European Commission 2000). Zlom přineslo přijetí *Bílé knihy o evropské dobré správě* v roce 2001, v níž Evropská komise upozornila na nutnost realizace politik „zdola-nahoru“ (European Commission 2001). Právní úprava činnosti neziskových organizací spadá plně do pravomocí členských zemí EU. Výjimku v tomto ohledu představuje tzv. Šestá směrnice 77/388/EEC o sladění daně z přidané hodnoty (Council of the European Communities 1977).

Národní státy bývají ze strany evropských institucí pravidelně vyzývány, aby s neziskovými aktéry seriózně komunikovaly a vytvářely vhodné prostředí k realizaci jejich aktivit (Stulík 2006: 10). Příkladem budiž dokument *Zapojení nestátních aktérů do rozvojové politiky ES*, v němž Evropská komise tvrdí, že „nestátní aktéři by měli být permanentně a systematicky začleňováni do definice státních strategií a programovacích procesů“ (European Commission 2002a). EU přisuzuje NNO úlohu partnera a významného sociálního aktéra, zapojuje je do realizace celoevropských politik, využívá jejich znalostí a finančně je podporuje – mj. ve snaze zmírnit demokratický deficit a přiblížit se občanům (Lee 2006: 4). Ve vztahu EU a NNO však lze vysledovat i jisté limity. Chris Dammers upozorňuje, že unijní úředníci na NNO často pohlíží skepticky, což může determinovat méně podpory ze strany evropských institucí. Dle jeho názoru mohou být ze systémového hlediska nedostatkem i omezené kapacity Evropské

komise (viz pozdní platby Evropské komise příjemcům pomoci) a odlišné pohledy na konkrétní řešení problémů (Dammers 1999: 98).

Participace

Participace NNO na rozvojové spolupráci EU nabývá dvou hlavních forem. Jedná se jednak o participaci na její formulaci a jednak o participaci na její implementaci. NNO přitom mají obecně dvě základní možnosti, jak politiku EU ovlivňovat: buď přímo prostřednictvím institucí EU, anebo nepřímo prostřednictvím národní vlády (Betsil a Corell 2008: 13; Lee 2006: 5; Zemanová 2008: 161). Do interakcí s unijní úrovní přitom nejčastěji vstupují ve třech formacích: 1) individuálně; 2) skrze národní platformu; 3) skrze nadnárodní síť.

Podle Julian Lee je vzhledem k nadnárodní struktuře EU pro samostatné NNO velmi obtížné získat reálný vliv a pouze ty největší si mohou dovolit stálé zastoupení v Bruselu (Lee 2006: 4–5). Termín individuálně však nutně neznamená, že by se na daném projektu podílely zcela samy; často dochází ke spolupráci s NNO z jiných členských zemí EU. Daná NNO se ale projektu účastní „sama za sebe“ a není (v rámci daného projektu) nutně zaštitěna národní platformou či nadnárodní sítí.

Častěji vstupují české rozvojové NNO do interakcí na evropské úrovni prostřednictvím národní platformy České fórum pro rozvojovou spolupráci (FoRS). Tuto platformu založilo v září 2002 15 NNO a v říjnu téhož roku došlo k jejímu zaregistrování jako zájmového sdružení právnických osob. Platforma představuje v rámci ČR jedinou národní platformu NNO, které se zabývají rozvojovou a humanitární pomocí, a je tak institucionálním partnerem pro ostatní subjekty české i mezinárodní rozvojové konstituce. Členství ve FoRS je přístupné všem českým NNO a dalším neziskovým subjektům, jež se zabývají rozvojovou spoluprací, rozvojovým vzděláváním a humanitární pomocí (České fórum pro rozvojovou spolupráci 2009). K říjnu roku 2009 měla 29 členů a 12 pozorovatelů, což představuje většinu české rozvojové neziskové obce.⁵ Mezi cíle FoRS patří naplňování Rozvojových cílů tisíciletí,⁶ zvyšování pozitivních dopadů programů a projektů ZRS v partnerských zemích, zastupování společných zájmů členů v ČR i na mezinárodní úrovni a podpora růstu jejich vlivu na tvorbu českých a mezinárodních rozvojových systémů, vzdělávání členů a posilování jejich odborných kapacit a zvyšování povědomí veřejnosti a institucionálních partnerů o rozvojové problematice (České fórum pro rozvojovou spolupráci 2008).

Podle údajů občanského sdružení Spiralis působí v evropském prostoru 120 až 150 nadnárodních sítí NNO reprezentujících cca 30 neziskových oborů (Spiralis 2004: 35). Pozornost bude věnována zejména síti CONCORD, protože právě v ní působí převážná část českých rozvojových NNO, a to skrze její členskou platformu FoRS. *Evropská konfederace NNO pro pomoc a rozvoj (European NGO Confederation for Relief and Development – CONCORD)* vznikla v roce 2003 jako nástupce prvního celoevropského sdružení národních sítí rozvojových NNO *CLONG*, který byl založen v roce 1975 (Plešinger 2004: 13). Jedním ze zakládajících členů CONCORD bylo i české FoRS, které aktivně působí v jejích tematických pracovních skupinách.⁷ V současné době CONCORD zastřešuje 22 národních platform a 18 sítí z členských zemí EU, jež dohromady zastupují více než 1 600 NNO (CONCORD 2009b: 5). CONCORD je oficiálním partnerem institucí EU a jádro její činnosti tkví v ovlivňování evropské rozvojové spolupráce kombinací odborné práce a veřejných akcí. Zastupuje

rozvojové NNO především ve vztahu k Evropské komisi a vytváří jejich společná stanoviska k evropské (ale i k širší mezinárodní) rozvojové spolupráci. Zároveň spolupracuje s dalšími sítěmi, které se zabývají tématy souvisejícími s rozvojem problematikou.

Jakkoli je v rámci CONCORD koncentrace českých rozvojových NNO nejvyšší, nejedná se o jedinou evropskou síť, v níž české rozvojové NNO působí. Dalšími příklady jsou Evropská síť pro zadlužení a rozvoj (*European Network on Debt and Development – EURODAD*) čítající 59 NNO z 18 evropských zemí, jejímiž členy jsou Ekumenická akademie Praha a Gopolis, nebo *Caritas Europa*, v níž je jako jedna ze 162 NNO zastoupena Charita Česká republika. Tři české NNO (HESTIA – Národní Dobrovolnické Centrum, Dobrovolnické Centrum a Lékořice) jsou členy *Evropského střediska pro dobrovolníky (European Volunteer Centre)*; Slezská diakonie působí v *Asociaci organizací dobrovolnických služeb (Association of Voluntary Service Organisations)*. Člověk v tísni (mj. i člen CONCORD) je jednou z 19 členských organizací sítě *Eurostep*; zároveň se podílí i na činnosti sítě *Alliance2015* sestávající ze sedmi NNO. Z uvedených příkladů vyplývá, že některé NNO se profilují ve vícero nadnárodních sítích.

Tzv. síťování (*networking*) je podle mnohých autorů znakem vyspělosti neziskového sektoru a zároveň jedním z předpokladů vyrovnání se jiným subjektům v konkurenčním prostředí. Jedná se o proces vnitřního organizování a koncentrace sil, v rámci něhož se NNO strategicky sdružují do sítí coby formalizovaných a koordinovaných forem komunikace (Rakušanová 2005: 13). Jak poznamenává Markéta Kadlecová, v ČR neexistují ustálené termíny pro jednotlivé formy tohoto sdružování; aplikují se výrazy jako platformy, rodiny, sítě, střechy, akční aliance, hnutí, asociace, federace, svazy či stálá diskusní fóra (Kadlecová 2007). Podle definice Jana Plešingera se termín platforma používá pro sdružení NNO na národním principu, síť tvoří NNO s podobnými cíli a náplní činnosti a rodina označuje širší bázi NNO organizovanou na společném ideovém základě, např. katolicismu či protestantství (Plešinger 2004: 13). Spolupráce na horizontální, partnerské úrovni je pro neziskový sektor typická; propojování může probíhat na dlouhodobém či krátkodobém základě (Holmén 2002: 13).

Autoři jako Pavol Frič, Tereza Pospíšilová, Marek Gajdoš či Jana Zahradníčková vidí hlavní funkci sítí v ovlivňování veřejné politiky (Kadlecová 2007). Dle Hanse Holména spočívá jejich výhoda v odborné, technické a servisní podpoře, díky níž mohou členové získat lepší přístup k finančním, informačním a jiným zdrojům, snadněji spolupracovat s ostatními subjekty a rozvíjet se ve svém oboru (Holmén 2002: 4, 5, 7). Důležitost integrace do nadnárodních sítí sdílí i Jan Plešinger, bývalý vedoucí sekretariátu FoRS: „Pakliže chtějí české nevládní rozvojové organizace pracovat skutečně efektivně, je pro ně zařazení se do evropských struktur nutností“ (Rozvojové středisko 2004). Avšak jak zdůrazňuje Cyril Ritchie, síťování provádí i jisté limity jako např. obtížné dosahování konsenzu, heterogenost preferovaných strategií, nutnost kompromisů, nedostatek vnitřních zdrojů či deficity ve vnitřní komunikaci (Ritchie 2002). Postavení jednotlivých NNO v rámci sítí (národních i mezinárodních) nebývá rovnocenné a je velmi obtížné určit reálnou míru vlivu individuálních organizací (Holmén 2002: 13–16). Sdružování NNO tak představuje velmi náročný proces, který nemusí být všemi NNO hodnocen kladně.

2.2 Teoretický přístup

Základním teoretickým nástrojem článku je teorie víceúrovňového vládnutí (*multi-level governance*), jenž do určité míry přesahuje vestfálský rámec pojetí evropské integrace (Drulák 2003: 194). Toto paradigma, které původně vzniklo v souvislosti se strukturální politikou EU, ale postupně se rozšířilo i na jiné oblasti rozhodovacího procesu, doplňuje klasické teorie evropské integrace jednostranně zdůrazňující úlohu evropských institucí na straně jedné (neofunkcionalismus, federalismus a navazující teorie) a roli svrchovaných států na straně druhé (realismus, liberálně mezivládní přístupy) o novou perspektivu zohledňující počet úrovní, na nichž je vládnutí prováděno (nadnárodní, státní, regionální a lokální) (Bache a George 2006: 33–34). Koncept víceúrovňového vládnutí reflektuje snižování významu národního státu jako exkluzivního umístění formální institucionalizované moci tím, že akomoduje velký počet aktérů (státy, evropské instituce, nevládní neziskové organizace, soukromé firmy, regiony, nadnárodní společnosti apod.), kterým s ohledem na druh projednávané otázky přísluší rozdílný vliv a signifikance (Císař 2005a: 59). Kompetence mezi jednotlivými autoritami a sférami se překrývají, jsou sdíleny a striktní hranice mezi domácí a mezinárodní politikou se stírá (Císař 2004: 38). Teorie víceúrovňového vládnutí vhodně doplňuje teorii kolektivního jednání, jež chápe mezinárodní instituce jako komplexní strukturu politických příležitostí a hrozeb. V kontextu EU, která je pojímána jako nejvýrazněji mezinárodně institucionalizovaný prostor na světě, takové příležitosti poskytují především její instituce a normy (Císař 2005b: 219).

Teorie víceúrovňového vládnutí coby integrační teorie má i své kritiky. Např. politolog Hubert Heinelt spatřuje jeho největší nedostatek v tom, že nepřináší jasný teoretický koncept. Vít Dočkal k této kritice poznamenává: „H. Heinelt tím zřejmě narážel na definiční nejednoznačnost v kontextu integračních paradigmat. Podotýká, že spíše než jako typ integračního paradigmatu je víceúrovňové vládnutí použitelné pro analýzu politických procesů v EU, které prostupují jednotlivé roviny“ (Dočkal 2006: 18). I přes tuto kritiku, potřebu kontextuálnosti a skutečnost, že jej bez výhrad nelze aplikovat na všechny aspekty integračního procesu, je paradigma víceúrovňového vládnutí nosným konceptem, který vystihuje realitu evropské integrace a ústředního tématu článku. Pro efektivní poskytování rozvojové spolupráce je totiž úzká interakce a otevřená spolupráce partnerů na všech zúčastněných úrovních zásadní.

3. Participace na formulaci rozvojové spolupráce EU

Ovlivňovat rozvojovou spolupráci EU si za cíl kladou jak individuální české NNO (viz např. Výroční zpráva sdružení Development Worldwide za rok 2008: „jednou z prioritních oblastí činnosti je zavádění vysokých standardů ZRS v ČR i EU“), tak národní platforma FoRS („být partnerem české vládě, parlamentu, Evropské komisi a dalším českým i mezinárodním institucím na poli rozvojové problematiky“) i nadnárodní síť („CONCORD chce ovlivňovat politiky a praxi EU tak, aby EU a její členové podporovaly sociální spravedlnost, rovnost a lidská práva na celém světě“; „Eurostep se zaměřuje na roli EU ve světě, zvláště na její spolupráci s rozvojovými zeměmi“) (Development Worldwide 2009: 20; České fórum pro rozvojovou spolupráci 2009; CONCORD 2009b: 8; Eurostep 2009).

NNO ovlivňují podobu a budoucí směřování rozvojové spolupráce např. už jen tím, že akcentují opomíjená témata, upozorňují na ně v médiích a veřejných kampaních, a tím mobilizují společnost (Dengbol-Martiniusen a Engberg-Pedersen 2005: 171). Tématy, kterým se české NNO v součinnosti s nadnárodními platformami na evropské úrovni dlouhodobě věnují a k nimž publikují odborná stanoviska, jsou větší zapojení jižních NNO do ZRS, navýšení finančních prostředků ze strany evropských vlád, výraznější začlenění Evropského parlamentu do přípravy strategických rozvojových dokumentů, transparentnost v přípravě nových programů EU a četnější konzultace s NNO ze strany unijních institucí (České fórum pro rozvojovou spolupráci; CONCORD 2007; Development Worldwide 2008: 2).

Stěžejním partnerem NNO je Evropská komise, neboť pod ní spadají všechny fondy EU pro mezinárodní spolupráci a externí pomoc a struktury implementace projektů. Evropská komise, která zodpovídá za řízení a implementaci programu ZRS, je zároveň i členem Výboru pro rozvojovou pomoc OECD. Její pravomoci jsou dány zakládajícími smlouvami: kromě legislativní iniciativy jí náleží právo identifikace problémových oblastí a předkládání návrhů na jejich zlepšení (Ureta 2001: 55–60). Organizační aspekty rozvojové spolupráce spadají do portfolia různých komisářů a generálních ředitelství. Důležitým prvkem struktury je administrativní orgán Evropské komise nazývaný Úřad pro spolupráci EuropeAid (též AidCo, *Europe Aid Cooperation Office*) v gesci Generálního ředitelství pro vnější vztahy a pro rozvoj.⁸

David Stulík poznamenává, že se v poslední době na evropské úrovni rozmáhá fenomén konzultací, dialogu a veřejných slyšení za účasti NNO (Stulík 2006: 10). 11. prosince 2002 přijala Evropská komise Sdělení č. 704 o Posílené spolupráci při konzultacích a dialogu – *všeobecné principy a minimální standardy pro konzultace Komise se zainteresovanými stranami*. Tato rámcová metodika, obsahující základní pravidla pro průběh a zajištění veřejných konzultací, platí od roku 2003 a je dobrovolně používána všemi pracovišti Evropské komise (European Commission 2002b). EuropeAid inicioval v roce 2005 vznik tzv. kvadrilogu. Jedná se o strukturovaný komunikační kanál mezi rozvojovými NNO, Evropským parlamentem, Evropskou komisí a národními státy (Europeaid 2008).

Příkladem společného úsilí českých a evropských NNO při ovlivňování přípravy nových mechanismů a finančních nástrojů EU je úspěšné prosazení samostatného nástroje DCI (*Development Cooperation Instrument*) namísto původně navrhovaného spojení DCECI (*Development Cooperation and Economic Cooperation*) (Development Worldwide 2007: 6). České NNO a CONCORD také usilovaly o ovlivnění již zmíněného programu *Nestátní subjekty a místní autority v oblasti rozvoje*. V tomto případě však byly jejich náměty a požadavky (zejména ohledně závazku Evropské komise konzultovat své strategie a roční akční plány, výběru prioritních zemí, decentralizace výběrových řízení a nedostatečných záruk k právu vlastní iniciativy občanské společnosti) brány v potaz jen minimálně (CONCORD). Dalším příkladem jsou aktivity sítě Eurostep, v níž působí Člověk v tísni, která dlouhodobě spolupracuje s Evropskou komisí na přípravě strategických rozvojových programových dokumentů (Eurostep 2009). Jednou z aktuálních kampaní, jíž se FoRS ve spolupráci s CONCORD účastní, je iniciativa AidWatch, která monitoruje a kriticky hodnotí kvantitativní i kvalitativní stránku oficiální rozvojové pomoci poskytovanou členskými státy EU a Evropskou komisí (CONCORD 2009a). Pavol Frič v neposlední řadě akcentuje roli osobních kontaktů, když tvrdí, že „osobní kontakty se ukázaly jako jedna z rozhodujících podmínek fungování kooperativního modelu ovlivňování veřejné politiky“ (Frič 2000: 71). V této

souvislosti zmiňme schůzku zástupců českých NNO s komisařem pro rozvoj Louis Michelem v únoru 2005.

Důležitý kanál pro české NNO skýtá Evropský parlament, který vůči NNO zaujímá ze všech unijních institucí nejvstřícnější a nejotevřenější přístup (Lee 2006: 4). Evropský parlament, resp. parlamentní Výbor pro rozvoj a spolupráci, získal pravomoc spolurozhodovat o rozvojové spolupráci ES podpisem Amsterodamské smlouvy v roce 1997. Do jeho kompetencí spadá rozhodování o legislativních opatřeních a konečně výši finančních rozvojových prostředků čerpaných z obecného rozpočtu ES; může rovněž komentovat aktivity ostatních institucí EU (Muraille 2003). Jako příklad snahy ovlivnit rozvojovou spolupráci EU lze uvést výzvu kandidátům do Evropského parlamentu s názvem Evropská unie a její odpovědnost ve světě, kterou FoRS spolu s CONCORD zveřejnily v roce 2009. Vyzývají v ní kandidáty, aby při implementaci politik zohledňovali tři základní cíle rozvojové spolupráce (větší a kvalitnější pomoc, udržitelný rozvoj a demokratickou odpovědnost) (České fórum pro rozvojovou spolupráci 2009). V dubnu 2009 se FoRS a CONCORD zúčastnily Společného parlamentního zasedání AKT-EU, v jehož rámci se zapojily do užšího dialogu s poslanci, zúčastnily se plenárních zasedání a zorganizovaly několik přidružených akcí. Jiným příkladem budiž červenec 2005, kdy zástupci českých NNO ve spojitosti s kampaní Česko proti chudobě navštívili Evropský parlament ve Štrasburku, kde se setkali s vybranými europoslanci.

Významnou roli hraje rovněž Rada EU, která spolu s Evropským parlamentem přijímá rozhodnutí v oblasti rozvojové spolupráce podle návrhů Evropské komise. Od zasedání Evropské rady v Seville v červnu 2002 se o rozvojové spolupráci ES rozhoduje na zasedáních Rady věnované všeobecným záležitostem a vnějším vztahům. Obecně se soudí, že Rada EU je pro NNO v porovnání s Evropskou komisí či Evropským parlamentem obtížněji dostupná (Lee 2006: 4). Přesto se nabízí výrazná možnost, jak prosadit vlastní cíle v oblasti rozvojové spolupráce, a sice v podobě předsednictví Rady EU (Zemanová 2008: 162). Dle FoRS představuje předsednictví „pro každou národní platformu rozvojových nevládních neziskových organizací významnou příležitost ke zdůraznění práce nevládních aktérů v rozvoji, posouvá témata a agendu rozvojové spolupráce do popředí a přispívá k mobilizaci nevládního sektoru a k jeho většímu zapojení do evropské dimenze. Předsednictví má rovněž významnou roli pro posílení role platformy jako zástupce nevládního sektoru v rozvojové spolupráci vůči vládě a evropským politikám“ (České fórum pro rozvojovou spolupráci 2009). Během českého předsednictví v první polovině roku 2009 vyvíjelo FoRS intenzivní činnost; za jeho účelem založilo např. zcela nové pracovní skupiny (Migrace, Udržitelné technologie a lokální energetika a Zemědělství a potravinová bezpečnost). S finanční podporou Evropské komise realizovalo projekt FoRS pro české předsednictví EU: Efektivnost organizací občanské společnosti v rozvojové spolupráci (říjen 2008 – září 2009), který se zaměřoval především na „formulování a sdílení principů efektivnosti rozvoje z hlediska organizací občanské společnosti a jejich následné prosazování u veřejných i politických činitelů během českého předsednictví v Radě EU v období leden–červen 2009“ (České fórum pro rozvojovou spolupráci 2009). Vedle efektivnosti byly klíčovými tématy projektu dobré vládnutí a demokracie, rozvojové vzdělávání, zemědělství a potravinová bezpečnost, udržitelné technologie pro udržitelný rozvoj, migrace a rozvoj a gender a rozvoj. Tyto své priority koordinoval FoRS s národními rozvojovými platformami trojky: francouzskou platformou *Coordination SUD* a švédskou *Concord Sweden*. Během předsednictví FoRS mj. uspořádal dvě mezinárodní konference (*O efektivnosti*

neziskových organizací v rozvojové spolupráci a Jak efektivně vzdělávat a informovat o rozvoji), kulatý stůl o dobrém vládnutí pro rozvoj a řadu odborných seminářů na zmíněná klíčová témata (České fórum pro rozvojovou spolupráci 2009).

Dodejme, že v rámci již zmíněné kampaně AidWatch je evropskými NNO sdruženými do CONCORD od roku 2006 každoročně vydávána zpráva hodnotící oficiální rozvojovou pomoc členských států EU a Evropské komise. Děje se tak vždy v květnu před zasedáním Rady pro rozvojovou spolupráci v rámci Rady pro všeobecné záležitosti a vnější vztahy (CONCORD 2009a). Česká republika vedla toto zasedání ve dnech 18. a 19. května 2009, přičemž hodnotící zpráva s názvem *Lighten the Load: In a time of crisis, European aid has never been more important* vyzývala jak EU, tak členské země, aby dostály svým závazkům v oblasti objemu a účinnosti ZRS (CONCORD 2009a). Ve snaze upozornit na tento problém uspořádaly české NNO řadu doprovodných akcí, jako např. pouliční divadla nebo soutěž *EuroAid Vision*. Institutu českého předsednictví využila i Charita Česká republika, která ve spolupráci s nadnárodní sítí Caritas Europa při schůzkách s českými politickými představiteli akcentovala zejména potřebu silnějšího důrazu na sociální, rozvojovou a humanitární dimenzi evropské agendy (Caritas Europa 2008).

České NNO se snaží ovlivňovat rozvojovou spolupráci EU také nepřímo prostřednictvím tlaku na národní vládu. Spolupráce české vlády s nevládními organizacemi byla v letech 1995–2001 na nízké úrovni a i v současné době se český neziskový sektor potýká se závažnými problémy v komunikaci se státními institucemi. Stát upřednostňuje komunikaci s odbory a hospodářskými či profesními svazy. Na rozdíl od některých západních evropských zemí navíc v ČR chybí všeobecný rámec pro účast veřejnosti na konzultacích, který by stanovil alespoň minimální standardy a pravidla. I přes uvedené skutečnosti však lze identifikovat pozitivní trendy v etablování českých rozvojových NNO jako partnera pro českou veřejnou správu. V roce 2000 začaly první vážnější konzultace o budoucnosti české ZRS mezi zástupci vládních institucí a občanské společnosti. Také v Národním programu přípravy České republiky na členství v Evropské unii z června 2001 byla na několika místech obecně zmíněna aktivní úloha nevládních organizací (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2001c). K další významné změně došlo v roce 2002, kdy se role nevládních partnerů objevila – byť spíše jako formální proklamace – v Konceptu zahraniční rozvojové pomoci ČR pro období let 2002–2007. Dokument se výslovně dovolával otevřeně a širší spolupráce s českými NNO (Ministerstvo zahraničí ČR 2001). V roce 1998 byla obnovena činnost Rady vlády pro nestátní neziskové organizace coby poradního orgánu vlády, jejímž prostřednictvím mohou neziskové organizace prosazovat svoje zájmy. Rada však nemá dostatečný vliv a její pozice je zatím spíše slabá a nevyjasněná. Nevládní subjekty zapojené do ZRS se stále intenzivněji začleňují do rozhodovacího procesu; v roce 2005 se stal FoRS oficiálním partnerem českých vládních institucí. Neziskové organizace pravidelně pořádají vzdělávací a odborné akce zaměřené na ministerské pracovníky, zpracovávají expertizy, poskytují informace apod. Další významný bod souvisí se vznikem Rady pro zahraniční rozvojovou spolupráci k 1. lednu 2008, kterou zřídila Vláda ČR svým usnesením č. 1439 jako mezirezortní koordinační orgán v oblasti ZRS. V jejím statutu se uvádí, že přidruženým členem Rady s hlasem poradním je mj. i jeden zástupce FoRS (Vláda ČR 2007). Klíčovým partnerem rozvojových NNO je Ministerstvo zahraničních věcí ČR jako koordinátor české zahraniční rozvojové spolupráce a jeho Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci. Druhou stěžejní institucí je Česká rozvojová agentura, která byla

zřízena ministrem zahraničních věcí jako organizační složka státu a nástupce Rozvojového střediska k 1. lednu 2008. Jak již však bylo naznačeno, ačkoli jsou NNO veřejnou správou proklamativně označovány za silné partnery a respektované spolupracovníky, v praxi se zatím o rovnocenný vztah nejedná.

Velmi zajímavé je pozorovat, jak české rozvojové NNO využívají interakcí na evropské úrovni k ovlivnění domácí politické reprezentace. Dle Dengbol-Martinussena a Engberg-Pedersena získání materiální či jen symbolické podpory ze strany EU rozvojovým NNO zpětně usnadňuje prosazování požadavků v domácím politickém kontextu (Dengbol-Martinussen a Engberg-Pedersen 2005: 143). Sidney Tarrow hovoří o tzv. externalizaci politického tlaku, kdy se NNO – za účelem dosažení domácích požadavků – prosazují v jiné politické aréně, než je jejich národní stát (Císař 2005a: 59). Jako příklad lze uvést trvalý tlak českých NNO na zvýšení finančních prostředků vyčleněných na ZRS. V již zmíněné hodnotící zprávě *Lighten the Load: In a time of crisis, European aid has never been more important* vypracované FoRS a evropskou konfederací CONCORD byla část vyhrazena požadavkům vůči české vládě. NNO ji mj. vyzývají, aby zajistila stabilní nárůst oficiální rozvojové spolupráce v absolutních číslech a dodržovala plány pro dosažení jejich závazků financování, zvýšila financování pro nejméně rozvinuté země a země s nízkými příjmy, nastavila jasná a transparentní kritéria pro výběr prioritních zemí, zavedla víceletý systém financování a pravidelné externí evaluace a zvýšila spolupráci s ostatními donory (CONCORD 2009a).

4. Participace na implementaci rozvojové spolupráce EU

Vzhledem ke svému různorodému tematickému a regionálnímu zaměření poskytují rozvojové programy ES/EU možnost uplatnění širokému spektru subjektů, nevládní neziskové organizace nevyjímaje. Participace českých subjektů je podmíněna spolufinancováním evropské rozvojové spolupráce. Z běžného rozpočtu, v jehož rámci většinu rozvojových projektů pokrývají vnější rozpočtové kapitoly, se financují projekty pro rozvojové země nespádající do skupiny afrických, karibských a tichomořských zemí (AKT) a země v tranzici. Z ERF, založeného na víceleté bázi, jsou financovány projekty a programy určené výlučně zemím AKT (Matthews 2007: 510).

Bezprostředně po vstupu začala ČR přispívat do obecného rozpočtu ES. Stejně jako další členské státy si ČR započítává proporcionalní procentní podíl ze svého členského příspěvku jako oficiální rozvojovou pomoc.⁹ Finanční podpora vůči rozvojovým NNO probíhá dvěma způsoby. EU je buď najímá k provedení určitého úkolu v rámci svých programů, anebo spolufinancuje jejich vlastní projekty. Počátek spolufinancování NNO z unijního rozpočtu na podporu rozvojových zemí se datuje do roku 1976. Pro léta 2007–2013 se změnil charakter rozpočtových linek, tudíž kapitoly, které byly pro české rozvojové NNO stěžejní v letech 2004–2006, mají dnes již jinou podobu. Z hlediska českého neziskového rozvojového sektoru má zásadní význam rozpočtová linka *Nestátní subjekty a místní autority v oblasti rozvoje (Non-state Actors and Local Authorities in Development)*, která od roku 2007 nahrazuje dřívější kapitolu *Spolufinancování NNO a decentralizovaná spolupráce* (kapitola 21 02 03, dříve B7-6000) (European Commission 2006). Program stanovuje možnosti zapojení NNO a dalších subjektů do rozvojové spolupráce ES a jeho cíl spočívá v podpoře

rozvojových projektů malých rozměrů a posílení povědomí veřejnosti o rozvojových aktivitách. Do roku 2013 se v rámci této rozpočtové kapitoly plánuje uvolnit 1,6 mil. eur (European Commission 2007b).

Na rozdíl od obecného rozpočtu vyžaduje povinná účast na financování ERF zvláštní finanční nástroje. Na implementaci rozvojových projektů financovaných z ERF se mohou podílet pouze subjekty ze zemí přispívajících do tohoto fondu. ČR je sice smluvní stranou Dohody z Cotonou od data svého vstupu do EU (na základě Aktu o přistoupení vyhlášeného pod č. 44/2004 Sb.), bylo však ujednáno, že se bude moci stát součástí 10. ERF až poté, co vstoupí v platnost revidovaná Dohoda z Cotonou a vnitřních dohod EU o financování a o postupech 10. ERF. Ačkoli se její vstup v platnost předpokládal k 1. lednu 2008, v důsledku zdlouhavého ratifikačního procesu se tak stalo až 1. července 2008. Od tohoto data jsou výběrová řízení na projekty ERF českým NNO otevřena. České NNO se rovněž mohou účastnit projektů vypisovaných rozvojovými agenturami (resp. odpovídajícími orgány) členských zemí EU.

Konkrétní projekty evropské rozvojové spolupráce jsou vyhlášovány prostřednictvím dvou mechanismů – tendrů (výběrových řízení na veřejné zakázky na nákup zboží a realizaci dodávek a prací v zemích přijímajících pomoc) a grantů (výzev k podávání projektů). Zatímco veřejných zakázek se mohou zúčastnit všechny oprávněné subjekty, granty, charakterizované jako „přímé platby nekomerční povahy, které uděluje poskytovatel příjemci za účelem realizace konkrétního navrženého projektu“, jsou určeny pouze pro neziskové subjekty (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2005: 60).¹⁰ Evropská komise tak nejprve stanoví rámcové cíle a podmínky a formou grantů poté podpoří projekty, které těmto požadavkům vyhovují nejlépe.

Pro ilustraci uveďme příklady několika projektů financovaných z prostředků EU, jichž se české NNO účastní, resp. účastnily. Jako příklad individuální profilace jednotlivých NNO lze použít projekty *Evropská dobrovolná služba* (Hestia), *Free-Learning* (Volonté), Informační kampaň za účelem zapojení soukromého sektoru do boje proti chudobě (Asociace pro rozvojovou spolupráci), *Odpadové hospodářství ve městě Bagh v Pákistánu* (Člověk v tísni), *Playing Fair Alternatives – Hrejme si fér* (Společnost pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání), *Stabilita příjmů v severním Afghánistánu* (Člověk v tísni), *To Act You Have to Know* (Člověk v tísni) nebo *Změna přístupu evropské mládeže k rozvojovým zemím s pomocí migrantů* (Sdružení pro integraci a migraci). Prostřednictvím FoRS participují rozvojové NNO např. na projektech *Posilování globální zodpovědnosti: Tvorba znalostní sítě o rozvojových strategiích určená k posílení přesahu iniciativ neziskového sektoru v nových členských státech Evropské unie (2007–2010)*; „*Policy*“ aktivity platformy českých rozvojových nevládních neziskových organizací (2008–2009) nebo *Asistenční tým a podpora pro nestátní subjekty a místní instituce působící v oblasti rozvojové spolupráce v nových členských zemích EU (2009–2011)*. Ve spolupráci s CONCORD se FoRS např. podílí na programu *Trialog* zaměřeného na zvyšování povědomí o problematice rozvojové spolupráce, na integraci NNO z nových členských a kandidátských zemí do komunity evropských NNO a na posilování partnerství s rozvojovým světem.

Čeští neziskoví realizátoři čelí při žádostech o projekty financované z prostředků EU vysoké míře konkurence. Určit jejich úspěšnost je velmi obtížné, neboť neexistují přehledy, statistiky, ani centrální databáze, které by tuto oblast mapovaly. Obecně se však soudí, že je zatím nižší, než by si NNO přály. Důvodem je jejich nedostatečná kapacita projevující se

jak ve finanční a technické oblasti, tak např. v podobě nízkého počtu referenčních projektů a malých zkušeností s grantovým řízením. Na základě praxe členských států EU identifikovalo Ministerstvo zahraničních věcí ČR v dokumentu Možnost účasti českých společností na programech zahraniční rozvojové spolupráce Evropského společenství následující faktory nezbytné pro úspěch na nadnárodní úrovni: vytváření partnerství a kontaktů v přijímajících státech, podrobná znalost podmínek účasti a procedur výběrových řízení, vytváření partnerství se zkušenými organizacemi a zkušenost s tematicky i finančně obdobnými projekty financovanými z rozpočtu ES (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2005: 63). Přestože se jedná o dokument určený primárně firmám, řadu aspektů lze aplikovat i pro NNO. Daniel Svoboda dále zmiňuje nutnost ujasnit si regionální a sektorové priority, které by měly vycházet ze zkušeností a schopností realizátora, a potřebu přizpůsobit formu, jazyk a obsah žádosti daným zvyklostem (Svoboda 2005: 46). Vyšší míra konkurence tedy zároveň může pro NNO představovat i příležitost a motivaci, jak svoji činnost zlepšit.

5. Závěr

Článek si kladl za cíl zodpovědět výzkumnou otázku, jaké možnosti participace na rozvojové spolupráci EU se otevřely českým rozvojovým NNO po vstupu země do EU. Text ukázal, že participace českých NNO na této spolupráci nabývá dvou hlavních forem. První formu představuje participace na formulaci rozvojové spolupráce EU. Právě víceúrovňový charakter EU poskytuje rozvojovým NNO nové politické příležitosti, které umožňují kolektivní jednání na jiné než národní úrovni a které NNO využívají k participaci na obsahové formulaci a finanční alokaci rozvojových programů ES/EU. České rozvojové NNO se snaží ovlivňovat podobu rozvojové spolupráce EU buď přímo (prostřednictvím institucí EU), anebo nepřímo (prostřednictvím národní vlády). České NNO rovněž využívají strategie externalizace politického tlaku, kdy kontakty a aktivity na evropské úrovni zpětně využívají za účelem ovlivnění domácí politické reprezentace.

Druhou analyzovanou formou byla participace na implementaci rozvojové spolupráce EU, tedy na rozvojových programech ES/EU. Vstupem do EU získaly české NNO právo ucházet se o projekty rozvojové spolupráce financované z prostředků EU. České NNO tohoto nástroje využívají a – přestože je velmi obtížné určit jejich úspěšnost – na realizaci rozvojových projektů ES/EU plně participují. Tato možnost představuje nejen nový kanál pro získání finančních prostředků, ale také příležitost k rozšíření aktivit a ke kooperaci s NNO z jiných členských zemí EU. Podle sdružení Development Worldwide by právě předávání znalostí a zkušeností mohlo potenciálně vést k přípravě lepších projektů, jejich efektivnějšímu řízení a tedy i k větší šanci na úspěch v národní i mezinárodní rozvojové konkurenci (Development Worldwide 2007: 14). Čeští neziskoví realizátoři se totiž při žádostech o projekty financované z prostředků EU pohybují ve velmi konkurenčním prostředí; prostřednictvím tohoto tlaku však paradoxně mohou svoje dosavadní působení v oblasti ZRS vylepšit.

Rozvojové NNO přitom do přímých interakcí s unijní úrovní vstupují nejčastěji ve třech formacích: 1) individuálně; 2) skrze národní platformu; 3) skrze nadnárodní síť. První formace není v případě českých NNO zatím příliš častá (žádná česká rozvojová NNO např. nemá stálé zastoupení v Bruselu) a vyskytuje se převážně v souvislosti s druhou formou

participace, tj. participací na rozvojových programech a projektech ES/EU. S unijní úrovní častěji interagují skrze sektorové zastřešující organizace, a to jak na národní (FoRS), tak evropské (zejména CONCORD, ale i řada dalších sítí) úrovni. Právě prostřednictvím národních a nadnárodních sítí mohou české rozvojové NNO sladovat společný postup vůči evropským institucím, maximalizovat svůj vliv na ně a prosazovat jimi preferované změny v oblasti ZRS. Tuto skutečnost dokládá i následující tvrzení Pavla Friče: „Podle slov většiny oslovených představitelů neziskových organizací potřeba sdružování je v neziskovém sektoru v ČR široce sdílenou strategií, jak dosahovat úspěchu při ovlivňování veřejné politiky“ (Frič 2002: 79). Zároveň je ale nutné poznamenat, že se jedná o velmi náročný proces, který nemusí být všemi NNO hodnocen jednoznačně kladně.

Lze shrnout, že českým rozvojovým NNO se politické příležitosti nenabízí pouze v intencích národního státu, ale po vstupu ČR do EU také v rámci víceúrovňové struktury EU. EU totiž nejenže představuje „institucionální lešení“, kterého se nestátní aktéři mohou přichytit, ale, jak podotýká Ondřej Císař, přímo je spoluvytváří a spolufinancuje (Císař 2005b: 220). Jedním dechem je však třeba dodat, že snaha pojmout heterogenní skupinu českých rozvojových NNO jako celek s sebou nutně přináší jistou míru zkrslující generalizace. Ve skutečnosti totiž ne všechny české rozvojové NNO zmíněných možností participace využívají a ne všechny jich využívají stejnou měrou. Zároveň je velmi obtížné reálně určit roli a vliv jednotlivých NNO (popř. platform) v rámci národních a nadnárodních struktur. Autorka si tyto limity uvědomuje a považuje je za nosný námět k dalšímu rozpracování textu.

Poznámky

1. K jejím hlavním cílům patří snížení chudoby, ekonomicko-průmyslový rozvoj, postupná integrace partnerských zemí do světové ekonomiky, rozvoj zemědělství, rozvoj a upevnění demokracie, lidských práv a řádné správy věcí veřejných, zavedení právních principů, řízení migrace, udržitelný rozvoj s důrazem na jeho environmentální složku a postkonfliktní obnova (Ministerstvo zahraničních věcí ČR 2004b).
2. Jak poznamenává Maurizio Carbone, o malé pozornosti věnované rozvojové pomoci svědčí již skutečnost, že jí nebyla v předvstupních rozhovorech vyčleněna samostatná kapitola (Carbone 2004: 242). ZRS byla projednávána v rámci kapitoly 26 Vnější vztahy v gesci ministerstva zahraničních věcí a ministerstva průmyslu a obchodu. V září 1998 se na schůzce v Bruselu uskutečnil multilaterální a bilaterální screening kapitoly 26 mezi zástupci ČR a Evropské komise. Čeští představitelé informovali Evropskou komisi o prioritách české ZRS a rovněž potvrdili skutečnost, že se již seznámili s *aquis* týkajícími se rozvojového sektoru, stejně tak jako se systémem fungování Evropského rozvojového fondu. Jiným stěžejním momentem v průběhu negociací bylo vyjádření ČR v Pozičním dokumentu *CONF-CZ 5/99* ze dne 1. února 1999, v němž se země přihlásila k principům a zásadám unijní rozvojové a humanitární spolupráce a vyjádřila připravenost implementovat legislativu související se ZRS do svého právního řádu ihned datem vstupu (Ministerstvo zahraničí České republiky 2004a).
3. Jak však poznamenávají Vladimír Hyánek, Simona Škrabelová a Markéta Režuchová, na této definici je patrný její americký původ, zejména kvůli přílišnému důrazu na prvek nerozdělování zisku, čímž jsou v českém prostředí automaticky vyloučeny takové organizace jako družstva či vzájemně prospěšné organizace.

4. V českém prostředí je zvykem používat označení nestátní, zatímco v západních zemích se preferuje spíše přívlastek nevládní. Přestože jsou v článku oba termíny pojímány jako funkční ekvivalenty (viz některé citace), autorka se přiklání k termínu nevládní.
5. Přesné údaje o počtu rozvojových NNO v České republice neexistují; v roce 2005 Matina Hurdová a Ondřej Nádvorník odhadovali jejich počet na zhruba 30 (Hurdová a Nádvorník 2005: 7). Je tedy velmi těžké s určitostí zjistit, jaký podíl českých rozvojových NNO je ve FoRS zastoupen. Podle interních odhadů FoRS se jedná o 80 až 90% českého rozvojového nevládního sektoru. Členy FoRS jsou v současné době následující subjekty: ADRA, Agentura rozvojové a humanitární pomoci Olomouckého kraje, Arcidiecézní charita Praha, Asociace pro rozvojovou spolupráci, Česká zemědělská univerzita v Praze, Člověk v tísni, Development Worldwide, EDUCON, Ekumenická akademie Praha, Humanistické centrum Dialog, Humanistické centrum Narovinu, Humanitas Afrika, Charita Česká republika, INEX – Sdružení dobrovolných aktivit, International Gender Policy Network, LL – Likvidace lepry, Management a administrace aktivit pro zdraví, Multikulturní centrum Praha, Pražský institut pro globální politiku, Salesiánská asociace Dona Boska, Sdružení Podané ruce, Sdružení pro integraci a migraci, SOZE, Společnost pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání, Sue Ryder International CZ, Světlo pro svět, TODERO – Sdružení pro rozvojovou pomoc, Univerzita Palackého v Olomouci, Ústav mezinárodních vztahů, Volonté Czech, Vysoká škola ekonomická v Praze (Fakulta mezinárodních vztahů) a Vysokoškolská humanisté. Statut pozorovatele náleží těmto subjektům: Centrum ProEquality při Otevřené společnosti, Česká rozvojová organizace, Eurosolar.cz, Fair, Mezinárodní organizace pro migraci Praha, Jihomoravské centrum pro mezinárodní mobilitu, Lékaři bez hranic, Lenka Černá, M.O.S.T. – Malé Občanské Sdružení Tolerance, Nadační fond Microfinance, Organizace pro pomoc uprchlíkům, pro-Contact, Siriri a ŽIVOT 90.
6. Rozvojové cíle tisíciletí (*Millenium Development Goals*) byly schváleny na Summitu tisíciletí OSN v září 2002 v New Yorku. 191 států světa přijalo tzv. Miléniovou deklaraci, v níž jsou zakotveny cíle, které se tyto země zavázaly splnit v oblasti rozvoje do roku 2015. Konkrétně se jedná o závazky odstranit extrémní chudobu a hlad, dosáhnout základního vzdělání pro všechny, prosazovat rovnost pohlaví, snížit dětskou úmrtnost, zlepšit zdraví matek, zamezit šíření HIV/AIDS, malárie a tuberkulózy, zajistit trvalou udržitelnost pro životní prostředí a posilovat světové partnerství pro rozvoj.
7. V současnosti se FoRS prostřednictvím svých členských organizací podílí na činnosti sedmi pracovních skupin CONCORD: *Financing for Development and Relief, Policy Forum, Development Education Forum, Civil Society Organisations Development Effectiveness, Aid Watch, Gender and development* a *Food, trade & agriculture* (České fórum pro rozvojovou spolupráci 2009).
8. EuropeAid zodpovídá za řízení vnější zahraniční rozvojové spolupráce ES financované ze všeobecného rozpočtu ES i z ERF s výjimkou programů předvstupní spolupráce, humanitární pomoci, makroekonomické finanční pomoci a prostředků vynaložených v rámci Společné zahraniční a bezpečnostní politiky a Útvaru rychlého nasazení. Jeho prvotní úkol spočívá v koordinaci rozvojových programů dovnitř i navenek prostřednictvím nastavených standardů kvality a manažerských a kontrakčních procedur. Jako své partnery na prvním místě uvádí občanskou společnost, až poté mezinárodní organizace a vlády členských států. V rámci procesu dekoncentrace přenáší EuropeAid všechny operace, které mohou být efektivněji prováděny na lokální úrovni, na místní Delegation Evropské komise. Těm tak přibývají kompetence při realizaci výběrových řízení, uzavírání smluv a přípravě konkrétních projektů (EuropeAid 2009).
9. Z celkového českého příspěvku do obecného rozpočtu připadlo v uplynulé finanční perspektivě na rozvojovou pomoc 4,68% (tj. 1,1–1,2 mld. Kč ročně) (Carbone 2004: 248). Pro rok 2009 je tento započítatelný podíl předběžně vyčíslen na 1,7 mld. Kč.
10. České NNO se mohou o projektech dozvědět mj. i prostřednictvím každotýdenního monitoringu, který rozepisuje CONCORD a jenž vedle mnoha jiných informací obsahuje přehled aktuálních možností financování rozvojových projektů z prostředků EU.

Použité zdroje

- Bache, Ian a George, Stephen. 2006. *Politics in the European Union*. New York: Oxford University Press.
- Bale, Tim. 2008. *European Politics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Betsil, Michele M. a Corell, Elisabeth. 2008. „Introduction to NGO Diplomaty.“ In: *NGO Diplomacy: the Influence of Nongovernmental Organizations in International Environmental Negotiations*. Eds. Michele M Betsil a Elisabeth Corell. Massachusetts: Massachusetts Institute of Technology, 1–19.
- Braubacher, Barbara. 2004. „Východoevropské nevládní organizace na cestě do Evropské unie.“ In: *Evropa: Bulletin o rozvojové spolupráci*. Ed. Člověk v tísni. Praha: Člověk v tísni, 4–5.
- Carbone, Maurizio. 2004. „Development Policy.“ In: *European Union Enlargement*. Ed. Neil Nugent. New York: Palgrave MacMillan, 242–252.
- Caritas Europa. 2008. *Meeting the forthcoming Czech EU Presidency*. Brussels: Caritas Europa (<http://www.caritas-europa.org/code/EN/advo.asp?Page=905>).
- Císař, Ondřej. 2004. Transnacionální politické sítě. Jak mezinárodní instituce ovlivňují činnost nevládních organizací. Brno: Mezinárodní politologický ústav.
- Císař, Ondřej. 2005a. „Europeizace a obhajoba zájmů: základy analytického rámce.“ In: *Europeizace: Nové téma politologického výzkumu*. Eds. Břetislav Dančák, Petr Fiala a Vít Hloušek. Brno: Masarykova univerzita, 54–71.
- Císař, Ondřej. 2005b. „Sociální hnutí, nevládní organizace a zájmové skupiny ve víceúrovňové struktuře EU: Přístup ke studiu.“ In: *Víceúrovňové vládnutí: teorie, přístupy, metody*. Eds. Petr Fiala a Maxmilián Strmiska. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 214–231.
- CONCORD. *European NGO Confederation for Relief and Development*. CONCORD (<http://www.concordeurope.org/Public/Page.php?ID=8>).
- CONCORD. 2009a. *AidWatch*. CONCORD (<http://www.concordeurope.org/Public/Page.php?ID=25053>).
- CONCORD. 2009b. *Annual Report 2008*. Brussels: CONCORD (http://www.concordeurope.org/Files/media/internetdocumentsENG/4_Publications/5_Annual%20reports/Final-Annual-report-2008-EN.pdf).
- Council of the European Communities. 1977. *Sixth Council Directive of 17 May 1977 on the harmonization of the laws of the Member States relating to turnover taxes – Common system of value added tax: uniform basis of assessment*. Brussels: Council of the European Communities (<http://www.legalextext.eu/text/en/T60983.htm>).
- České fórum pro rozvojovou spolupráci. 2006. Výroční zpráva sdružení FoRS za rok 2005. Praha: České fórum pro rozvojovou spolupráci 2006 (<http://www.fors.cz/16dokumenty.htm>).
- České fórum pro rozvojovou spolupráci. 2008. *Stanovy zájmového sdružení právnických osob*
- České fórum pro rozvojovou spolupráci (FoRS) se sídlem: Bělehradská 92, 120 00 Praha 2, Česká republika. České fórum pro rozvojovou spolupráci (<http://www.fors.cz/16dokumenty.htm>).
- České fórum pro rozvojovou spolupráci. 2009. České fórum pro rozvojovou spolupráci.
- České fórum pro rozvojovou spolupráci (<http://www.fors.cz/index.htm>).
- České fórum pro rozvojovou spolupráci, CONCORD. 2007. *Evropa podle neziskových organizací neplní sliby rozvojovému světu. Česko proti chudobě* (<http://www.ceskoprotichudobe.cz/clanky/index.php?id=0&idc=140>).
- Člověk v tísni. 2007. *Zahranicní rozvojová spolupráce ČR*. Praha: Člověk v tísni (http://www.rozvojovka.cz/zahranicni-rozvojova-spoluprace-cr_228_3.htm).
- Dammers, Chris. 1999. „The European Union and NGOs: An Ever-expanding Relationship?“ In: *Perspectives on European Union Development Cooperation*. Ed. Marjorie Lister. Colorado: Westview Press, 85–99.
- Dengbol-Martinussen, John a Engberg-Pedersen, Poul. 2005. *Aid: Understanding International Development Cooperation*. London: Zed Books Ltd.
- Development Worldwide. 2007. Výroční zpráva za rok 2006. Praha: Development Worldwide (<http://www.dww.cz/docs/2006.pdf>).

- Development Worldwide. 2008. Výroční zpráva za rok 2007. Praha: Development Worldwide (<http://www.dww.cz/docs/2007.pdf>).
- Development Worldwide. 2009. Výroční zpráva za rok 2008. Praha: Development Worldwide (<http://www.dww.cz/docs/2008.pdf>).
- Dočkal, Vít. 2006. *Regionální politika EU jako kolektivní aréna*. Disertační práce. Brno: Masarykova univerzita (http://is.muni.cz/th/40939/fss_d/).
- Drulák, Petr. 2003. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál.
- Econnect a BEZK. 2006. Účast veřejnosti na rozhodování v EU. Občanská společnost – návod k použití (<http://obcan.ecn.cz/index.shtml?apc=uj--1-&t=316410>).
- EuropeAid. 2007. *Practical Guide to Contract procedures for EC external actions*. Brusel: Europe Aid.
- EuropeAid. 2008. *Civil society, an indispensable development partner*. EuropeAid (http://ec.europa.eu/europeaid/who/partners/civil-society/index_en.htm).
- EuropeAid. 2009. *European Commission – External Cooperation Programmes*. European Commission (http://ec.europa.eu/europeaid/index_en.htm).
- European Commission. 2000. *The Commission and Non-Governmental Organisations: Building a Stronger Partnership*. Brusel: European Commission (http://ec.europa.eu/civil_society/ngo/docs/communication_en.pdf).
- European Commission. 2001. *European Governance: A White Paper*. Brusel: European Commission (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2001/com2001_0428en01.pdf).
- European Commission. 2002a. *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the Economic and Social Committee: Participation of Non-State Actors in EC Development Policy*. Brusel: European Commission (http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/com/2002/com2002_0598en01.pdf).
- European Commission. 2002b. *Communication from the Commission: Towards a reinforced culture of consultation and dialogue – General principles and minimum standards for consultation of interested parties by the Commission*. Brusel: European Commission (http://ec.europa.eu/governance/docs/comm_standards_en.pdf).
- European Commission. 2003. *Annual Report 2003 on the European Community's Development Policy and the Implementation of External Assistance in 2002*. Brusel: Publications Office (http://ec.europa.eu/europeaid/multimedia/publications/publications/annual-reports/2003_en.htm).
- European Commission. 2006. *Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions – The Thematic Programme Non-state Actors and Local Authorities in Development*. COM(2006) 19 (<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/r12554.htm>).
- European Commission. 2007a. *Communication from the Commission to the Council and the European Parliament entitled „EU Code of Conduct on Division of Labour in Development Policy“*. COM(2007) 72 final, Brusel (http://eur-lex.europa.eu/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!DocNumber&lg=en&type_doc=COMfinal&an_doc=2007&nu_doc=72).
- European Commission. 2007b. *Looking beyond government to champion development*. 10 October 2007 (http://ec.europa.eu/europeaid/where/worldwide/civil-society/details_en.htm).
- European Economic Community. 1957. *The Treaty establishing the European Economic Community*. Řím: European Economic Community (http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11957E/tif/TRAITES_1957_CEE_1_EN_0001.tif).
- European Union. 1992. *The Treaty on European Union*. Maastricht: Office for Official Publications of the European Communities (<http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11992M/htm/11992M.html>).
- European Union. 1997. *Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on European Union, the Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Eurostep. 2009. *Eurostep – European Solidarity Towards Equal Participation of People*. Eurostep (<http://www.eurostep.org/wcm/index.php>).

- Frič, Pavol. 2000. *Neziskové organizace a ovlivňování veřejné politiky*. Praha: Agnes.
- FoRS. 2009. *České fórum pro rozvojovou spolupráci*. (<http://www.fors.cz>)
- Hadfield, Amelia. 2007. „Janus Advances? An Analysis of EC Development Policy and the 2005 Amended Cotonou Partnership Agreement.“ *European Foreign Affairs Review* 12, č. 1, 39–66.
- Hearn, Julie. 2007. „African NGOs: The New Compradors?“ *Development and Change* 38, č. 6, 1095–1110.
- Holmén, Hans. 2002. *NGOs, Networking, and Problems of Representation*. Linköping: Linköping University and International Centre for Economic Research (<http://www.icer.it/docs/wp2002/holmen33-02.pdf>).
- Hurdová, Martina a Nádvořník, Ondřej. 2005. *Pracovní trh v sektoru rozvojové spolupráce v České republice. Případová studie*. Praha: Člověk v tísni (<http://www.varianty.cz/download/doc/books/29.pdf>).
- Hyánek, Vladimír; Škrabelová, Simona a Režuchová, Markéta. 2005. *Rozbor financování nestátních neziskových organizací z vybraných veřejných rozpočtů: metody, problémy, řešení*. Brno: Centrum pro výzkum neziskového sektoru (http://www.e-cvns.cz/soubory/Rozbor_metody_problemy_rese-ni.pdf).
- Kadlecová, Markéta. 2007. *Ovlivňování veřejné politiky sítěmi neziskových organizací*. Praha: Fórum 50% (http://www.padesatprocent.cz/?c_id=52).
- Lee, Julian. 2006. *Comparing NGO Influence in the EU and the U.S.* Centre for Applied Studies in International Negotiations (<http://www.casin.ch/web/pdf/ngoinfluenceinuandusa.pdf>).
- Lewis, David. 2002. „The rise of non-governmental organizations: issues in development management.“ In: *Handbook on Development Policy and Management*. Eds. Colin Kirkpatrick, Row Clarke a Charles Polidans. Geltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 372–379.
- Lewis, David a Kanji, Nazneen. 2009. *Non-governmental Organisations and Development*. New York: Routledge.
- Matthews, Alan. 2007. „The EU and the developing world.“ In: *The European Union Economics and Politics*. Ed. Ali El-Agraa. Cambridge: Cambridge University Press, 494–515.
- Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 1995. *Zásady pro poskytování zahraniční rozvojové pomoci*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR (<http://www.mzv.cz/www/mzv/default.asp?id=8306&ido=7599&idj=1&amb=1>).
- Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 2001a. *Analýza a zhodnocení realizace zahraniční rozvojové pomoci České republiky za období let 1996–2000*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR (<http://www.mzv.cz/www/mzv/default.asp?id=8305&ido=7599&idj=1&amb=1>).
- Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 2001b. *Koncepce zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období let 2002 až 2007*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR (<http://www.mzv.cz/www/mzv/default.asp?id=7630&idj=1&amb=1&ikony=&trid=3&prsl=&poccl=>).
- Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 2001c. *Národní program přípravy České republiky na členství v Evropské Unii*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR (http://www.evropska-unie.cz/download/cz/predvstupni_dokumenty/NP2001cz.pdf).
- Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 2004a. *Přehled předpokládaných nároků a povinností ČR v oblasti zahraniční rozvojové pomoci po vstupu do EU*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR (<http://www.mzv.cz/www/mzv/default.asp?id=8377&ido=7599&idj=1&amb=1>).
- Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 2004b. *Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu České republiky do EU*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR (<http://www.mzv.cz/servis/Soubor.asp?ID=7762>).
- Ministerstvo zahraničních věcí ČR. 2005. *Možnost účasti českých společností na programech zahraniční rozvojové spolupráce evropského společenství*. Praha: Ministerstvo zahraničních věcí ČR (http://www.mzv.cz/public/5/38/1e/23360_14945_Publikace_III.pdf).
- Muraille, Bérénice. 2003. *EC Development Aid*. Brusel: Fern (<http://www.fern.org/pubs/briefs/aid2.pdf>).
- Nello, Susan Senior. 2005. *The European Union: Economics, Policies and History*. Berkshire: The McGraw Hill Companies.

- Nixon, Frederick. 2007. „Aid, Trade and Economic Development: the EU and the Developing World.“ In: *The Economics of the European Union*. Eds. Mike Artis a Frederick Nixon. New York: Oxford University Press, 322–353.
- Občanské sdružení Agnes. 2005. Výroční zpráva občanského sdružení Agnes za rok 2004. Praha: Občanské sdružení Agnes (<http://www.agnes.cz/index.php?cmd=page&id=84>).
- Občanské sdružení Development Worldwide. 2007. Výroční zpráva za rok 2006. Občanské sdružení Development Worldwide. Praha: Občanské sdružení Development Worldwide (<http://www.dww.cz/2006.pdf>).
- Plešinger, Jan. 2004. „Rodiny nevládních organizací.“ In: *Evropa: Bulletin o rozvojové spolupráci*. Ed. Člověk v tísni. Praha: Člověk v tísni, 13.
- Prášil, Václav. 2004. „Dávat jídlo nebo práci?“ In: *Afrika: Bulletin o rozvojové pomoci*. Ed. Člověk v tísni. Praha: Člověk v tísni, 8.
- Price, Richard. 2006. „Transnational Civil Society and Advocacy in World Politics.“ *World Politics* 4, č. 55, 579–606.
- Rakušanová, Petra. 2005. Třetí sektor a organizovaná občanská participace v České republice. Praha: Česká společnost pro politické vědy (<http://www.cspv.cz/dokumenty/kongres2006/HP%2025/Petra%20Rakusanova.pdf>).
- Ritchie, Cyril. 2002. *NGO Cooperation and Networking*. Ženeva: Centre International de Conférence de Genève (http://www.worldcivilsociety.org/%20documents/16.08_cyril_ritchie.doc).
- Roth, Roland. 2001. „NGO und transnationale soziale Bewegungen: Akteure einer Weltzivilgesellschaft?“ In: *Nichtregierungsorganisationen in der Transformation des Staates*. Ed. Ulrich Brand. Münster: Westfälisches Dampfboot, 43–64.
- Rozvojové středisko. 2004. Seminář Rozvojová spolupráce evropských společenství: zásady, nástroje a financování – nevládní sektor. Praha: Česká rozvojová agentura (http://www.czda.cz/seminar_040305.php).
- Salamon, Lester, M. a Anheier, Helmut, K. 1996. *The International Classification of Nonprofit Organizations*. Baltimore: The Johns Hopkins University Institute for Policy Studies (<http://www.jhu.edu/~ccss/publications/pdf/icnpo.pdf>).
- Spiralis. 2004. Cesty k účinnému fundraisingu. Praha: Spiralis.
- Stulík, David. 2006. „Vliv členství České republiky v Evropské unii na postavení českých nestátních neziskových organizací a jejich zapojení do společnosti.“ In: Dopady členství České republiky v Evropské unii na nestátní neziskové organizace v programovacím období 2004 – 2006. Ed. Miroslav Kundera. Praha: Úřad vlády ČR, 9–12 (<http://www.vlada.cz/scripts/detail.php?id=21139>).
- Svoboda, Daniel a kol. 2005. Rozvojové fondy Evropské unie. Manuál pro české nevládní neziskové organizace. Praha: Development Worldwide.
- Ureta, Iciar de Chávarri. 2001. „The European Commission’s Institutional Framework for Development Policy.“ In: *Europe, Diplomacy and Development: New Issues in EU Relations with Developing Countries*. Ed. Carol Cosgrove-Sacks. New York: Palgrave, 52–67.
- Vajdová, Tereza. 2004. Zpráva o neziskovém sektoru v České republice. Praha: Vláda ČR (http://www.vlada.cz/files/rvk/rnno/zprava_o_neziskovem_sektoru.pdf).
- Vláda ČR. 2007. *Statut Rady pro zahraniční rozvojovou spolupráci*. Praha: Vláda ČR (<http://www.mzv.cz/servis/soubor.asp?id=30428>).
- Zemanová, Štěpánka. 2008. Evropeizace zahraniční politiky v oblasti lidských práv. Praha: Oeconomica.